



Cartes de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura des del Museu Diocesà de Solsona (1921-1922)

RAMON PLANES ALBETS

L'activitat del fabricant Lluís Plandiura i Pou (Barcelona, 1882-1956) en el patrimoni històricoartístic i la creació cultural, com a col·leccionista i mecenes, és coneguda, encara que no pas amb el detall que correspon a la seva importància ¹. Començà les seves col·leccions al principi del segle XX. Primer aplegà cartells, però ben aviat col·leccionà art medieval i contemporani, ceràmica, vidre, orfebreria, teixits, etc., fins a constituir una de les millors col·leccions d'art del país, que complementava els fons de Museu d'Art de Catalunya. La seva molt àmplia disponibilitat de diners, mercès als seus negocis industrials, la seva traça a comprar i a saber trobar i fer vendre el bo i millor, conjuminades amb una fina sensibilitat i una bona formació -alumne de Francesc Galí-, el portaren a reunir un aplec privat d'obres d'art català sense parió, juntament amb altres activitats, com és ara la de convocar concursos de pintura i comprar quadres als guanyadors, o bé ajudar i pagar cures de salut de Joan Salvat-Papasseit. Les adquisicions el conduïren a tenir una forta rivalitat amb la Junta de Museus i amb Joaquim Folch i Torres ². L'any 1932, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona compraren la Col·lecció Plandiura ³. D'aquesta manera, si se sap veure més enllà de les trifulgues i anècdotes succeïdes durant aquest tra-

¹ Maria Lluïsa BORRÀS, *Coleccionistas de arte en Cataluña*, Barcelona: Biblioteca de La Vanguardia, s. a., p. 21-40; Mireia BERENGUER I AMAT, "Lluís Plandiura: una vida entregada a l'art", *Revista de Catalunya*, 171 (Barcelona, març 2002), p. 23-40.

² Mercè VIDAL I JANSÀ, *Teoria i crítica en el Noucentisme: Joaquim Folch i Torres*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991 (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XL), p. 260-265.

³ *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, II, n. 19 (Barcelona, desembre 1932), p. 353-395; Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*, llibres XIII-XIV, Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1985, p. 193-199.

jecte, podem dir ben bé que havien acabat confluint dos braços imprescindibles d'un mateix projecte cultural, que també consistia a dotar Catalunya d'un Museu amb un discurs propi, alliberat de la provincialització decimonònica, i per a la consecució del qual el país era dotat d'uns mecanismes institucionals insuficients. Ho continuen essent als nostres dies, però amb la dissort afegida de veure com aquell discurs, alhora nostre i universal, es desdibuixa o es fon a les mans d'uns rectors polítics i culturals dimissionaris que caminen i ens volen fer caminar novament cap als llimbs provincians ⁴.

Lluís Plandiura comprà arreu de Catalunya i a l'estranger, a comerciants o bé directament als propietaris de les antiguitats. Sabem molt poca cosa de les compres que féu relacionades, d'una o altra manera, amb la comarca de Solsona, llevat del cas de la marededéu gòtica de Sallent ⁵ (Pinell de Solsonès). I, de tota manera, d'aquesta imatge -obra francesa de les acaballes del segle XIV, la millor o una de les millors que avui es conserven a Catalunya- només se'n coneix la seva procedència, divulgada des que entrà a formar part de la Col·lecció Plandiura. Res no se sap de ben cert, en canvi, de la contesa de la seva adquisició, de la data i la forma en què es produí, encara que sembla que la va comprar a Madrid, segons una notícia publicada l'any 1926 que hauria estat donada pel mateix Lluís Plandiura a uns socis del Centre Excursionista de Catalunya que havien visitat la seva col·lecció ⁶.

Des de l'any 1995, els documents personals de Lluís Plandiura es poden consultar amb més facilitat, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, mitjançant un inventari elaborat per Eloïsa Sendra ⁷. Una part important és formada per la correspondència, que dona alguna idea de l'amplitud i de la qualitat de les relacions de Lluís Plandiura. Conté cartes de corresponents escampats arreu de Catalunya, Europa i els Estats Units. Hi ha molts antiquaris i també historiadors de

l'art, escriptors o artistes, com és ara Josep Puig i Cadafalch, Joaquim Folch i Torres, Josep Gudiol, Walter S. Cook, M. Gómez Moreno, Eugeni d'Ors, Josep M. de Sagarra, Gregorio Marañón, Oleguer Junyent, Picasso, Xavier Nogués, Enric Galwey, Eliseu Meifrèn, Josep de Togores, Joaquim Sunyer, Dalmau Carles, Jaume Mercadé, Iu Pascual, etc.

La disponibilitat d'aquest inventari, m'empenyé a donar un cop d'ull al fons, amb l'objectiu de trobar alguna traça de possibles tractes fets per Lluís Plandiura a la nostra comarca. El fons documental conté deu cartes de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura, la primera del 5 de desembre de 1921 i la darrera del 28 d'abril del 1922. Les publico totes al capdavant d'aquestes notes introductòries, pel seu notable interès. Totes foren respostes per Lluís Plandiura, que ho anotà a cadascuna, però no en guardà còpia.

A banda de confirmar-nos que Lluís Plandiura també féu compres al Solsonès, aquestes cartes documenten poc o molt l'activitat aleshores portada a terme, des del Museu Arqueològic Diocesà de Solsona, pel que n'era el seu director des de l'any 1905, mossèn Joan Serra i Vilaró (1879-1969). Amb aquestes seves cartes, el podem veure completament dedicat a les seves excavacions, al seu *fill*, com les anomenava ell mateix, i ben preocupat per les dificultats que tenia a l'hora de publicar-les.

La primera carta, que és del 5 de desembre de 1921, malgrat ser lacònica, denota que ambdós corresponents ja tenien coneixença feta. Probablement, Joan Serra i Vilaró havia estat a la casa de Lluís Plandiura, situada al carrer de la Ribera de Barcelona, a la vora del Born, per a veure les seves col·leccions i Lluís Plandiura havia visitat el Museu de Solsona. Mitjançant aquesta primera breu missiva, J. Serra i Vilaró li enviava unes "fotografies dels objectes de què parlàrem", del contingut de les quals només en deia que "Als dors trobarà detalls", la qual cosa no ens permet saber amb cer-

⁴ Eduard RIU-BARRERA, "Grandesa i feblesa del Museu d'Art de Catalunya, dit Nacional", *L'Avenc*, 307 (Barcelona, novembre 2005), p. 46-49.

⁵ Per a la gent del país, i als documents, el topònim és Sallent, però alguns llibres del segle XX (no pas Cèsar A. Torras), per diferenciar-ho d'altres llocs, en diuen 'Sallent de Sanaüja' o 'Sallent de Solsonès'.

⁶ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, XXXVI, n. 369 (Barcelona, febrer 1926), p. 77.

⁷ Eloïsa SENDRA I SALILLAS, *Catàleg del fons Lluís Plandiura de l'Arxiu Històric de la Ciutat*, Barcelona, 1995, Col·lecció Inventaris i Catàlegs de l'Arxiu Municipal, 5, 233 p. (mecanoscrit). No es tracta pas d'un fons complet, amb tots els documents produïts i aplegats per Lluís Plandiura. Les cartes que rebé del poeta Joan Salvat-Papasseit, per exemple, són a la Biblioteca de Catalunya (Amadeu J. SOBERA-NAS I LLEÓ, *Epistolari de Joan Salvat-Papasseit*, Barcelona: Edicions 62, 1984, Antologia Catalana, 100).



La marededéu de Sallent (Pinell de Solsonès) en una postal dels anys trenta del segle XX, quan ja era al Museu d'Art de Catalunya.



Església de Sant Jaume de Sallent (Pinell de Solsonès), dovella central de la portalada (foto RPA 1979)

tesa de què es tractava. A l'ensem, demanava a Lluís Plandiura "fotografies de la Verge de Cellers i tots els altres objectes que tingui procedents de la nostra diòcesi" per tal de conservar-les al Museu. No hi ha dubte que la marededéu a la qual feia referència J. Serra i Vilaró era la de Sallent, que feia "de Cellers" per una confusió de topònims o bé perquè pensava que era una provinença més versemblant.

Com he apuntat, mentre aquesta imatge formà part de la Col·lecció Plandiura sempre li fou assignada la procedència de Sallent de Sanaüja⁸, que ha estat man-

tinguda pel Museu d'Art de Catalunya, encara que amb l'errada -vigent- de situar aquest llogarret dins la Segara en lloc del Solsonès. D'aquesta manera, segons el *Catàleg* de 1936 "procedeix de Sallent de Sanaüja"⁹. El 1992, s'escrigué que "les dades al voltant de la seva procedència són molt escasses, si bé sempre s'ha dit que l'emplaçament primitiu era Sallent de Sanaüja. Altrament, no existeix cap tipus d'informació documental coneguda que ens pugui apropar a la història de la peça"¹⁰. I, el 1998, que "tot i que sempre s'ha afirmat que aquesta imatge procedeix de Sallent de

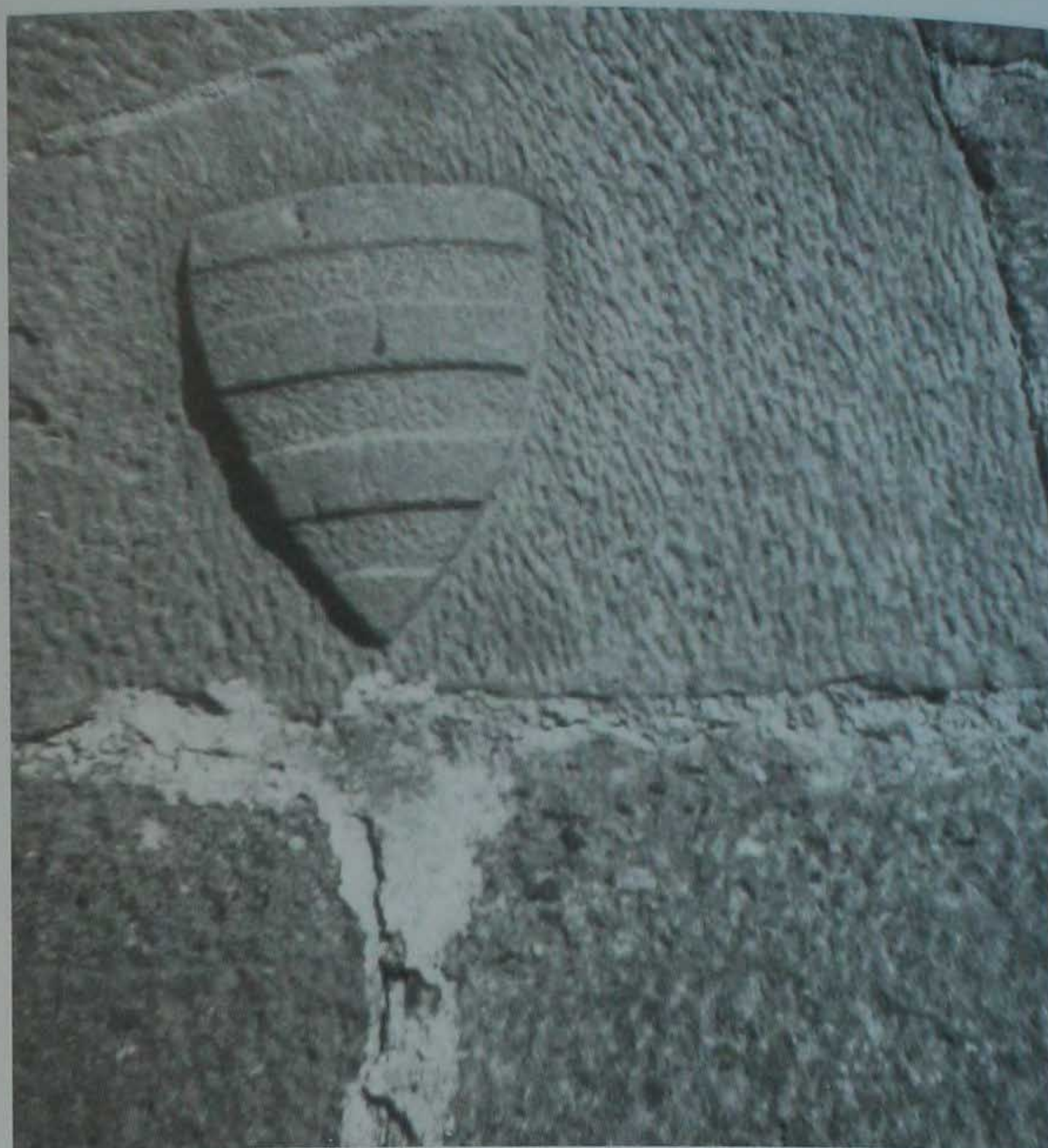
⁸ *Gasete de les arts*, I, n. 2, Barcelona, octubre 1928 ("Número extraordinari dedicat a la Col·lecció Plandiura"). A la p. 11: fotografia de la marededéu de Sallent, per a la qual s'indica explícitament aquesta provinença (p. 6).

⁹ *Catàleg del Museu d'Art de Catalunya*, Primera part, *Art romànic, art gòtic, art del Renaixement, art barroc*, Barcelona: Junta de Museus, 1936, p. 111.

¹⁰ M. Rosa TERÉS I TOMÀS, "Anònim. Marededéu", dins *Prefiguració del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, Lunwerg Editores (Catàlegs generals dels fons del MNAC, 1), 1992, p. 230-231.



Església de Sant Jaume de Sallent (Pinell de Solsonès), dovella lateral de la portalada (foto RPA 1979)



Església de Sant Jaume de Sallent (Pinell de Solsonès), dovella lateral de la portalada (foto RPA 1979)

Sanaüja (Segarra [sic]), res no es coneix del seu emplaçament original o del context en què fou creada”¹¹.

No deixa de sobtar que una imatge tan remarcable pugui provenir d'un llogarret com Sallent, bé que s'hi manté dempeus una església gòtica del segle XIV, molt interessant -en procés de ruïna, com altres monuments del Solsonès-¹². També sobta que Narcís Camós, a mitjan segle XVII, no en fes cap mena d'esment dins el seu repertori d'esglésies i capelles del bisbat de Solsona dedicades a Maria¹³ o bé que no consti l'existència de cap capella dedicada a Maria dins l'església parroquial de Sallent, el titular de la qual era sant Jaume, durant els segles XVIII i XIX¹⁴. Amb tot això, la provenença de Sallent resulta insegura o indocumentada, però és ben plausible de conservar-la, en base a les indicacions heretades del col·leccionista Plandiura, mentre no es pugui disposar d'altres fonts.

Força més contingut i interès té la segona carta de

Joan Serra i Vilaró, del dia 11 de desembre, amb la qual en responia una altra de Lluís Plandiura. Hi tocava tres assumptes: un intercanvi de plats de ceràmica, entre el Museu i Lluís Plandiura; algunes gestions sobre la compra d'una marededéu dels segles XV-XVI a un particular solsoní per part de Lluís Plandiura, i, finalment, la possibilitat que Lluís Plandiura contribuís al pagament de les despeses de les publicacions del Museu que donaven a conèixer les excavacions endegades per J. Serra i Vilaró.

S'hi fa evident que Lluís Plandiura s'havia engrescat tant d'un plat de ceràmica del Museu Diocesà de Solsona, que proposà a Joan Serra i Vilaró d'obtenir-lo a canvi d'un parell de seus. Mn. Serra i Vilaró li responia que, “amb consentiment del Sr. Bisbe [Valentí Comellas i Santamaria, que ho era des de feia un any i mig]¹⁵, puc entregar-li'l plat a canvi dels dos de vostè, que espero no desmereixeran del nostre. No és que'm

¹¹ M. Rosa MANOTE I CLIVILLES, Francesc RUIZ I QUESADA, Francesc QUÍLEZ I CORELLA, Teresa MAROT, *Guia art gòtic*, Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1998, p. 86-87.

¹² Josep M. GAVÍN, *Inventari d'esglésies*, 19, Solsonès, Barcelona: Arxiu Gavín, 1986, p. 115 (238). Tres dovel·les de la portalada d'aquesta església tenen esculpits dos escuts d'armes diferents que mereixen estudi, el més preminent dels quals -dovelles central i lateral- potser correspon als Sanaüja (A. y A. GARCIA CARRAFFA, *El solar cat alán, valenciano y balear*, IV, San Sebastián: Librería Internacional, 1968, p. 127).

¹³ Narciso CAMÓS, *Jardín de Maria, plantado en el Principado de Cataluña*, Girona: Josep Bro, 1772, p. 404-406.

¹⁴ Domingo COSTA Y BAFARULL, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, Barcelona: Editorial Balmes, 1959, p. 566; *La diócesis de Solsona 1904*, Barcelona: Tobella & Costa, Impresores, 1904, p. 178-179.

¹⁵ *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Solsona. Número extraordinario a la veneranda memoria del Excmo. y Rdm. Doctor Valentín Comellas y Santamaría, obispo de Solsona*, Barcelona: Gráficas Marina, S. A., juny 1945.

fassi cap il·lusió'l rebre'n dos per un. Ho faig per col·laborar a l'obra de vostè, que espero que amb el temps serà orgull de la nostra pàtria".

No sabem de quina mena de plat s' enamorà Lluís Plandiura. Ara bé, no hi ha dubte que s'havia de tractar d'una peça força excepcional, perquè era un molt bon entès en ceràmica esmaltada de la baixa edat mitjana al segle XVIII, ben segur més i tot que J. Serra i Vilaró, que valorà més aviat poc les ceràmiques dels segles moderns. Lluís Plandiura havia comprat una col·lecció de ceràmica, l'any 1915, que millorà amb moltes altres peces de primera fila. Entre els seus subministradors hi havia l'antiquari barceloní Pau Tachard, el que desvetllà i comercialitzà els testers de Paterna, un veritable expert. Ben significativament, l'any 1932, l'equip encapçalat per Joaquim Folch i Torres que inventarià la Col·lecció Plandiura, deixà escrit que "la secció ceràmica és per la seva quantitat i qualitat una de les més remarcables de la col·lecció"¹⁶. Podem pensar que aquest plat sortit del Museu Diocesà de Solsona, l'any 1921, avui deu ser al Museu de Ceràmica de Barcelona, on és conservada la col·lecció de ceràmica que fou reunida i venuda per Lluís Plandiura¹⁷.

El segon tema d'aquesta mateixa carta eren els tractes que Lluís Plandiura tenia amb alguna persona de Solsona, sobre la possible compravenda d'una marededéu de pedra de 96 cm. d'alçada. Segons J. Serra i Vilaró, era "una imatge del segle XV-XVI feta per un artista rural". Li feia el comentari que "l'amo de la Verge de pedra no estava gaire d'emviar-la; però, dient-li que li responia de tot, he lograt que hi convingués. Probablement li enviarà no la setmana que entrem, sinó l'altra". A la mateixa carta J. Serra i Vilaró al·ludia a una altra marededéu de la Col·lecció Plandiura, referint-s'hi com "la que té vostè a la vitrina", la qual cosa permet pensar que confirma que havia visitat la seva casa.

Força més atenció mereixia l'ofertament de Lluís Plandiura de pagar les publicacions pròpies del Museu. Les memòries de les excavacions portades a terme per Mn. Serra i Vilaró amb el suport de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, eren publicades per aquesta institució estatal des del 1917¹⁸. Ara bé, a banda d'aquestes memòries estampades a Madrid i d'articles que ho eren en diverses revistes i anuals de Barcelona, J. Serra i Vilaró ja tenia bastant elaborat, aleshores, el projecte d'encetar una col·lecció editada pel mateix Museu per difondre els resultats de les excavacions que no tenien subvenció de Madrid. Deia a Lluís Plandiura que la publicació del llibre de més cost econòmic ja la tenia solucionada, "puig m'ho publica l'Institut d'Estudis Catalans". La col·laboració de Lluís Plandiura, per tant, la veia aplicable a altres memòries més petites, que tenia previstes: "Ara tinc material de mija dotzena de estacions, per a la qual publicació es requeriran altres tantes petites memòries. ¿Puc contar amb vostè per a publicar-les totes, o per una sola?". Li deia que el profit econòmic resultant de la seva venda serviria per rescabalar-lo, encara que també recordava que "ja sap, però, que dels treballs científics no pot esperar-se'n gaire fruit material".

La tercera carta, del 26 de desembre de 1921, denota que J. Serra i Vilaró s'havia repensat força el tema de l'ajut econòmic de Lluís Plandiura per a les publicacions del Museu. Li escrivia: "En quant a les publicacions, valdrà més que ho deixem estar. Sempre estaria amb pena tement abusar de vostè, qual amistat molt a precio. Ja ho aniré fent com puga en les revistes que'm donin aculliment".

Li notificava que havia rebut "la seva caixa amb deu plats ¡Quin munt!" i que "Amb la mateixa caixa li remeto el nostre, acompanyat d'un altre que tinc duplicat. No val res, però és curiós veure la manera com una casa de pagès (cal Sant Pare de Clarà) tenia'l bon gust

¹⁶ *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, II, n. 19 (Barcelona, desembre 1932), p. 390.

¹⁷ Vegeu la nota 21, *infra*.

¹⁸ Juan SERRA VILARÓ, *Excavaciones en el dolmen de Llanera (Solsona). Memoria de los trabajos realizados en 1916*, Madrid: Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, 1917. Aquesta fou la primera, que és encapçalada per una carta del bisbe de Solsona, Francesc d'A. Vidal i Barraquer, al president de la Junta, demanant que també fossin subvencionades les excavacions futures.

de posar son nom a la vaixella". Finalment, doncs, no havien estat dos, sinó deu, els plats que Lluís Plandiura lliurà al Museu Diocesà de Solsona a canvi del que obtingué del Museu, amb la torna del plat de Banyoles de Cal Sant Pare.

L'ingrés al Museu d'aquests deu plats entenc que aclareix un dubte que sempre em plantejà l'observació de la seva col·lecció de ceràmica dels segles XVI-XVIII. És una col·lecció modesta, formada per peces catalanes recollides a la comarca i a alguns altres llocs del bisbat, enmig de la qual sobta la presència d'alguns escadussers plats forasters que mai no foren objecte de comerç i d'ús quotidià al país, com és ara algun de Talavera. Es deu tractar, molt probablement, d'alguns dels plats lliurats per Lluís Plandiura, l'any 1921, una època en què el mercat antiquari barceloní n'anava ple ¹⁹.

El plat suplementari que Mn. Serra i Vilaró anunciava que també havia tramès, juntament amb el que havia empès el canvi, és d'una identificació ben senzilla. Es tractava d'un plat petit policrom, dels de la sèrie de Banyoles, amb un ocell i la llegenda "San Para", de la segona meitat del segle XVIII. Poc o molt temps enrere, J. Serra Vilaró havia obtingut tota una vaixella o un nombre considerable de plats com aquell, provinents de Cal Sant Pare (Clarà, Castellar de la Ribera, Solsonès) ²⁰. L'abundor d'exemplars idèntics el va empènyer, segons que el mateix J. Serra i Vilaró havia comentat al meu pare, a fer-ne donació a diversos museus de Catalunya i de Madrid. Això explica, per exemple, que al Museu Episcopal de Vic n'hi hagi un d'exposat ²¹.

A la seva resposta, Lluís Plandiura hauria tornat a fer el seu oferiment. Ho fa evident el fet que J. Serra i Vilaró reprengué el tema i d'una manera molt explícita. Era una carta molt sentida, en la qual feia un paral·lel entre el *fill* de Plandiura -la seva col·lecció-, un *fill* "alt, fornit, esbelt i formós, obrint-se pas arreu del món", i el seu *fill*: "Jo també tinc el meu fill, amb qui tinc posats els més grans afectes: les excavacions. Però aquest és un fill que, si no puc imprimir el resul-

tat de les troballes, principal fruit científic de les excavacions, és com si'l tingués a perpetuïtat en les entranyes de la seva mare. Ja pot suposar, doncs, quant desig tinc del seu infantament".

Li comentava que "amb treballs i penes jo vaig fent, entregant-ho a revistes, però m'ho fan com ells volen i sempre malament". Era per aquest motiu que havia projectat de poder tirar endavant una col·lecció de publicacions pròpies del Museu.

A la seva resposta, Lluís Plandiura li hauria renovat el seu oferiment, perquè J. Serra i Vilaró encapçalava la seva nova carta, del 8 de gener del 1922, ben expressivament: "No cal que li expressi mon agraïment per la lletra en lo referent a lo de les publicacions. El *fill* li besa les mans i el *pare* li dóna una forta abraçada". Li feia avinent, també, que tant el bisbe com ell mateix havien quedat molt contents amb el canvi de plats, encara que no s'estava de dir-li que "el del Jutge és superior a cap dels seus", una notícia que podem llegir en el sentit que al dit plat hi hauria representada una figura humana que J. Serra i Vilaró interpretava que es tractava d'un jutge. És un detall que, si més no, apunta que es tractava d'una peça ben singular.

Amb aquesta mateixa carta aclarim que Lluís Plandiura havia desestimat la compra de la marededéu de pedra. J. Serra i Vilaró li demanava que la guardés, de moment, perquè volia oferir-la a Joaquim Folch i Torres per a la Junta de Museus de Barcelona, una compra que tot indica que mai no es va arribar a fer.

Les cinc cartes restants de J. Serra i Vilaró, que són de gener a abril del 1922, denoten un tracte molt amical. Lluís Plandiura devia comentar-li detalls de les seves adquisicions, les quals J. Serra i Vilaró celebrava ben vivament: "Quin goig dóna veure que persones ocupades en els més grans afers comercials i industrials esmercin son repòs en les coses d'art, l'esperit d'una terra, l'ànima d'un poble i de més a més ocupar-se de l'art de casa nostra! ¡Que bé li escau el "¡Visca Catalunya!". Tot m'ha rejuenit. Me diu que m'expli- ca aquestes coses car suposa que'm satisfaran. I tant

¹⁹ Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Catàleg. Segles XVI-XX, 1, Solsona: Patronat del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, 2004, p. 332.

²⁰ *Idem*, p. 317. Actualment el Museu en conserva -n'hi ha exposats- un parell.

²¹ Al Museu de Ceràmica de Barcelona, on anà a parar la part de ceràmica de la Col·lecció Plandiura, ben altrament, no hi ha cap exemplar d'aquest plat de cal Sant Pare de Clarà, segons que m'ha fet saber Maria Antònia Casanovas, conservadora del Museu, el 17 d'octubre del 2005. Em comenta que tampoc no s'hi conserva cap plat que contingui la figura d'un jutge.



Església de Sant Jaume de Sallent (Pinell de Solsonès) (foto RPA 1979)



Església de Sant Jaume de Sallent (Pinell de Solsonès), ull de bou de la façana (foto RPA 1979)

si'm satisfan! ¿A qui no agradarà veure que tornen a la llar de la pàtria bocins d'ànima extraviats? Aixís com ho faig pel d'Osca, ja estic esperant poder-lo felicitar pel de S. Culgat. Crec que'ls artistes i amants de l'art catalans l'hauríem d'anar a rebre en processó".

Amb la carta del 29 de gener, li comunicà que havia parlat de la seva col·lecció al cardenal de Tarragona, i el desig que Francesc d'A. Vidal i Barraquer li manifestà de visitar-la un dia "que'ns trobéssim tots dos a Barcelona". El tema de les publicacions del Museu tot indica que tirava endavant, perquè li comentava que ho encarregava a l'impressor Torra, de Manresa. I, si Plandiura li confiava detalls de les seves adquisicions, ell ho feia de les seves excavacions: "En les meves últimes excavacions he trobada una joia d'or ibèrica força interessant" ²².

El 22 de març, Mn. Serra i Vilaró li va fer saber que "un antiquari d'aquesta ciutat" ²³ tenia a la venda "una lipsanoteca d'un altar d'Oliana". Era de vidre. Perquè se'n fes una idea, li n'adjuntà un bon

dibuix a l'aquarel·la que havia fet el pintor Tomàs Boix, un actiu i generós col·laborador seu en les excavacions. Lluís Plandiura la va comprar. Quant a la marededéu de pedra, li deia que la fes portar a casa de Pelai Mas (1891-1954), fill del fotògraf solsoní Adolf Mas (1860-1936) ²⁴, seguint les indicacions donades pel seu propietari i venedor.

És ben versemblant que aquest propietari de la imatge fos el mateix "antiquari d'aquesta ciutat", el de la lipsanoteca. Aquell mateix any, Pelai Mas oferí a la Junta de Museus de Barcelona "una porta ferrada d'estil romànic, del segle XIII", que li fou comprada ²⁵, la qual cosa sembla indicar que també es dedicava poc o molt al comerç d'antiguitats. És possible, per tant, que Pelai Mas comercialitzés, a Barcelona, antiguitats solsonines subministrades pel venedor de la marededéu, motiu pel qual hauria fet dur a casa seva aquesta imatge que Lluís Plandiura no havia volgut. És documentat que els Mas tenien gust i tirada per les antiguitats, més enllà de fotografiar-les, i que les estances i les parets de la seva

²² Juan SERRA Y VILARÓ, *Poblado ibérico de San Miguel de Sorba. Memoria de las excavaciones realizadas en 1920-1921*, Madrid: Tipografía de la "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos", 1922, Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, Núm. Gral. 44, Núm. 9 de 1920-21, p. 37 i lám. XVI, deu referir-se a la joia d'or trobada a Sorba, aquí descrita i fotografiada.

²³ No podia ser altre que el mestre de cases Josep Segués, més conegut com el Garric.

²⁴ R. PLANES I ALBETS, "Arxiu Mas", *Avui*, XIX, n. 6.514 (Barcelona, 7 desembre 1995), suplement "Cultura", p. IX.

²⁵ Arxiu de la Junta de Museus de Catalunya, *Actes de 1922*, s. n. [13 gener 1922].

casa, la mateixa seu de l'Arxiu Mas, n'eren plenes ²⁶.

La darrera carta de J. Serra i Vilaró, del 28 d'abril de 1922, és més breu i de contingut un xic enigmàtic. Sembla poder-se entendre que J. Serra i Vilaró, inesperadament, havia trobat Lluís Plandiura fent negocis, adquisicions, en alguna església: "Me confia el veure'l tan atent. Cap satisfacció hauria de donar-me. Quan el vaig veure empaitant *moros* per les sacristies, ja m'ho vaig pensar que aniria tard". A banda d'això, li acceptava el favor de fer algunes gestions de passaport als consolats de França i d'Itàlia.

És ben natural de pensar que aquestes cartes no ens innoven pas completament de tots els tractes que Lluís Plandiura tingué amb J. Serra i Vilaró i el Museu Diocesà de Solsona. Res no ens diuen, per exemple, de la marededéu de Coguls (La Coma i la Pedra, Solsonès), una imatge dels segles XIII-XIV, feta d'alabastre. L'any 1958, Manuel Riu en va escriure que "aquesta imatge fa més de trenta anys va ésser transferida al Museu Diocesà de Solsona per Mn. Ramon Sampons, llavors rector de la Pedra. Del Museu de Solsona passà a la Col·lecció Plandiura" ²⁷. Sabem que, els anys vint, aquesta imatge ja formava part de la Col·lecció Plandiura, car Mn. Josep Gudiol l'esmenta ("molt apreciable sota tots conceptes") al número monogràfic que la *Gasete de les arts* dedicà, l'any 1928, a la Col·lecció Plandiura ²⁸. Com la de Sallent, avui és al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Resulta, per tant, que dues de les millors marededéus dels segles XIII-XIV de la Col·lecció Plandiura provenen del Solsonès.

J. Serra i Vilaró aconseguí, finalment, de fer realitat la col·lecció de publicacions del Museu Arqueològic Diocesà de Solsona. L'any 1922 publicà *La cova de Can Mauri (Berga). Estació prehistòrica i megalits del Coll de l'Oreller*, estampat a Manresa per Impremta i

Enquadernacions de Sant Josep. Seguiren *El vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcrales eneolítiques* (1923) i *De Metal·lúrgia Prehistòrica a Catalunya* (1924), també estampades per la mateixa impremta manresana. Mn. Serra i Vilaró es traslladà a Tarragona l'any 1925, a la vora de l'arquebisbe Francesc d'A. Vidal i Barraquer. Això no obstant, la col·lecció tingué continuïtat amb dues publicacions més: *Civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi* (1927) i *Ceràmica de Marles* (1928), estampades a Reus per Tipografia Catalònia.

A la introducció de l'estudi de més gruix i de més cost econòmic de publicació, *Civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi* (1927), Mn. Serra i Vilaró comenta que "l'Institut d'Estudis Catalans havia acordat publicar aquest llibre en 1922; però, per causes la manifestació de les quals no interessa dir en aquest lloc, vàrem retirar-lo en 1924" ²⁹. Com reconeixeria, l'any 1949, Lluís Pericot, les diferències teòriques que s'acabaren produint entre J. Serra i Vilaró i els prehistoriadors de la Universitat de Barcelona ³⁰ "dificultaron por lo menos la publicación de parte de los hallazgos de aquél" ³¹.

Joan Serra i Vilaró no manifestà haver rebut l'ajut econòmic de Lluís Plandiura en cap de les cinc publicacions del Museu, la qual cosa fa pensar que no s'acabà produint. A *Civilització megalítica a Catalunya* aclaria que la publicació d'aquest llibre havia estat possible "mercès als nostres senyors bisbes", mentre *El vas campaniforme Catalunya i les coves sepulcrales eneolítiques* és encapçalat per una dedicatòria al cardenal Vidal i Barraquer ³².

26 S., "L'Arxiu Mas", *D'ací i d'allà*, XV, n. 95 (Barcelona, novembre 1925), p. 343-346 ("Tot just travesseu la llinda, ja teniu la sensació que sou a casa d'un col·leccionista. Mobles antics, ceràmica, ferres...").

27 Manuel RIU i RIU, "Mare de Déu de Coguls", dins *Goigs de la Mare de Déu de Coguls que es venerava a la masia de Sant Cristòfol de Coguls, Parròquia de Sant Cerní de la Pedra, Bisbat de Solsona*. Barcelona: P. Daví, impressor - Vich, 1958. Col·lecció de Goigs "Santa Eulàlia", n.º 21.

28 *Gasete de les arts*, I, n. 2 (Barcelona, octubre 1928), p. 6.

29 J. SERRA VILARÓ, *Civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi*, Solsona: Musaeum Archaeologicum Dioecesanum, 1927, p. 9.

30 Eduard RIU-BARRERA, "L'arqueologia a Lleida i a la Catalunya de ponent. Origen i evolució fins a la fi de la Dictadura franquista", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 4 (Lleida, 1994), p. 117-135 (126-127).

31 Luis PERICOT, *La aportación de Mn. Serra Vilaró al conocimiento de la cultura megalítica catalana*. Tarragona: Extracto del "Boletín Arqueológico". Año XLIX-1949, p. 2.

32 Pere BATLLE I HUGUET, "El cardenal i la cultura", *Serra d'Or*, X, n. 109 (Barcelona, 15 d'octubre 1968), p. 34[834]-35[835].

Les cartes

I

1921, desembre, 5. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (= AHCB), fons Lluís Plandiura, LP 36-274.

Musaeum Archaeologicum Dioecesanum C[ontestada] 7.12.921

Solsona [imprès] P[ersonal]

5 desembre 1921.

Sr. D. Josep [sic] Plandiura.

Honorable Sor. i amic: Li adjunto fotografies dels objectes de què parlàrem. Als dors trobarà detalls. Com un obsequi al nostre Museu, li agrairia fotografies de la Verge de Cellers i tots els altres objectes que tingui procedents de la nostra diòcesi.

Donant-li mercès, se li ofereix per a coses semblants i majors son amic,

Joan Serra i Vilaró.

II

1921, desembre, 11. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 36-275.

Musaeum Archaeologicum Dioecesanum C[ontestada] 4.XII.921

Solsona [imprès] P[ersonal]

11 desembre 1921.

Sr. D. Lluís Plandiura.

Honorable senyor i amic: tindrè presenta la recomanació que'm fa, però, ans que tot, cal indagar si és una còpia o no.

He saludat de part de vostè al Sr. Bisbe, qui m'encarrega li retorni les salutacions.

Amb consentiment del Sr. Bisbe puc entregar-li'l plat a canvi dels dos de vostè, que espero no desmereixen del nostre. No és que'm fassi cap il·lusió'l rebre'n dos per un. Ho faig per col·laborar a l'obra de vostè, que espero que amb el temps serà orgull de la nostra pàtria.

L'amo de la Verge de pedra no estava gaire d'enviar-la; però, dient-li que li responia de tot, he lograt que hi convingués. Probablement li enviarà no la setmana

que entrem, sinó l'altra.

Pregunta'l meu parer sobre la mateixa? La suposo una imatge del segle XV-XVI feta per un artista rural, i la que té vostè a la vitrina la judico del XIV. Aquella amida 96 centímetres.

Repeteix el seu oferiment de pagar la publicació de les meves excavacions. No pot figurar-se quant li agraesc; però avans d'atrevir-me a acceptar la seva generositat vull exposar-li'l pla i sapiguer de part de vostè fins a on puc arribar.

Lo que més me preocupava, per la grossa quantitat, més de 1.000 \$, que requeria, ja està resolt, puig m'ho publica l'Institut. Lo que excavo per la Junta d'Excavacions de Madrid, ja m'ho publiquen ells.

Ara tinc material de mija dotzena de estacions, per a la qual publicació es requeriran altres tantes petites memòries. ¿Puc contar amb vostè per a publicar-les totes, o per una sola? ¿De quina manera deu ésser la publicació?

En cas afirmatiu desitjaria bon paper per a poder intercalar els fotogravats corresponents: paper semblant al de "Vell i Nou", en tamany més petit. Faríem com una mena de publicació del Museu, fent constar sempre que és degut a la munificència de vostè.

Si posades a la venda redituaven alguna cosa seria per a resarcir a vostè dels gastos de la publicació. Ja sab, però, que dels treballs científics no pot esperar-se'n gaire fruit material.

Prest al seu servei i honor el saluda son amic,

Joan Serra y Vilaró.

Els plats pot enviar-los per conducte de l'ordinari la targeta del qual li adjunto. Amb el mateix embalatge li remetré'l nostre.

III

1921, desembre, 26. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 36-276.

Musaeum Archaeologicum Dioecesanum C[ontestada] 28.12.921

Solsona [imprès] P[ersonal]

26 desembre 1921.

Sr. D. Lluís Plandiura.

Molt distingit senyor meu i amic: ahir vaig rebre la seva caixa amb deu plats. ¡Quin munt!

Amb la mateixa caixa li remeto el nostre, acompanyat

nyat d'un altre que tinc duplicat. No val res, però és curiós veure la manera com una casa de pagès (cal Sant Pare de Clarà) tenia'l bon gust de posar son nom a la vaixel·la.

En quant a les publicacions, valdrà més que ho deixem estar. Sempre estaria amb pena tement abusar de vostè, qual amistat molt aprecio. Ja ho aniré fent com puga en les revistes que'm donin aculliment.

Molt agrait el saluda, desitjant-li bones festes i millor any nou, son amic i segur servidor,

Joan Serra y Vilaró.

IV

1922, gener, 1. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura

AHCB, Fons Lluís Plandiura, LP53-249.

Solsona, 1 gener de 1922. C[ontestada] 5-1-922

Sr. D. Lluís Plandiura.

Honorable senyor meu i amic: Vostè té'l seu fill, però quin fill! Alt, fornit, esbelt i formós, obrint-se pas arreu del món. Ja'l té gran.

Jo també tinc el meu fill, amb qui tinc posats els més grans afectes: les excavacions. Però aquest és un fill que, si no puc imprimir el resultat de les troballes, principal fruit científic de les excavacions, és com si'l tingués a perpetuïtat en les entranyes de la seva mare. Ja pot suposar, doncs, quant desig tinc del seu infantament.

Amb treballs i penes ja ho vaig fent entregant-ho a revistes, però m'ho fan com ells volen i sempre malament. Ara mateix a l'Institut m'estan imprimint un treball d'una ceràmica, la més bella de nostra terra dels temps prehistòrics. L'altra dia vaig veure les proves i per una olla de 0,60 m. d'alt hi posaven un fotograt més petit que per un plat de 0,12 m. que no té cap interès.

Explico això perquè vegi la meua il·lusió de poder fer aquestes coses jo mateix, de no haver de donar el fill a dida.

Vostè s'ha ofert, espontàneament, a satisfer aquests meus desitjos. Al principi que m'ho digué va donar-me una gran satisfacció, però després so anat pensant que no tenia d'haver acceptat uns oferiments de mera cortesia, tal volta. Quantes vegades a un qui'ns explica'ls seus projectes li diem, al lamentar la manca de mitjans per a realitzar-los: "conta amb mi, jo t'ho pago tot, per diners no quedis i altres semblants"?

Ço són paraules de bona criança, de cortesia, i les paraules de bona criança no obliguen.

Demandar a un amic que compleixi paraules d'aquesta mena és abusar d'ell, i per això vaig dir-li lo de la meua anterior lletra.

Vostè insisteix dient-me que és un home clar i català i que'l seu oferiment és sincer. Doncs siguem clars i catalans i sincers: si ho fa, amic agraïdíssim, i si no ho fa, ben amics també.

En l'altra carta em demanava pressupost. He preguntat a l'impressor d'aquí quan costaria la memòria que tinc feta i m'ha dit que de 80 a 100 \$. Ell no pot precisar car no fa treballs il·lustrats.

Les altres memòries, llevat d'una, serien encara més petites i en tindriem per temps, avans no les tindria arreglades.

Desitjo paper cuché no molt bo sinó lo suficient per a poder-hi intercalar els fotograts, ja que la il·lustració és lo més interessant d'aquesta mena de treballs.

Si tirem avant, digui'm amb quin impressor té gust que'm dirigeixi. Jo li daré la feina i vostè la paga.

Si li sembla de deixar-ho corre, cregui que s'honrarà sempre igualment en ésser amic de vostè,

Joan Serra y Vilaró.

V

1922, gener, 8. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, Fons Lluís Plandiura, LP53-250.

Solsona, 8 gener 1922. C[ontestada] 17-1-922

Sr. D. Lluís Plandiura.

Molt senyor meu i distingit amic: No cal que li expressi mon agraïment per la lletra en lo referent a lo de les publicacions. El fill li besa les mans i el pare li dóna una forta abraçada.

El Sr. Bisbe ha quedat contentíssim del seu enviu i jo també. Però ja que vol les claredats tan clares li diré que, al meu semblar, el plat del jutge és superior a cap dels seus, però que'l conjunt dels seus amb el del jutge és un canvi apreciable i, més que tot, va agrair-me i m'agrada la cavallerositat i noblesa de vostè: aquell munt de plats palesava'l gran desig de quedar bé. I va quedar-hi superabundantment.

Respecte a la Verge, no la retorni encara, si no li fa nosa. Escriuré a en Folch per si li convindrà per al Museu. Sempre evitariem que anés a mans d'antiqua-

ris. Com a pessa de museu la judico d'un interès remarcable, si no pel seu valor artístic, per la manera com és representada Nostra Dona. Per una col·lecció de preciositats com la seva, verdaderament no diu tant.

Amb afectuoses salutacions de part del Sr. Bisbe, es repeteix incondicionalment a ses ordres son amic,
Joan Serra y Vilaró.

VI

1922, gener, 29. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura

AHCB, Fons Lluís Plandiura, LP53-251.

Solsona, 29 gener 1922. C[ontestada] 24-2-922

Sr. D. Lluís Plandiura.

Molt senyor meu i distingit amic: Acavo de llegir a La Veu l'anunci del seu Concurs de Pintura. Le'n felicito i el beneeixo amb totes les dues mans.

D'això'n dic un home: un home qui no sols viu de pa, sinó de la gràcia de Déu i de l'amor a l'espiritualitat de la seva pàtria.

Vaig escriure a en Bayés sobre la impressió i vaig veure que no tenia interès en fer-ho, puix m'atrasava a que directament m'entengués amb l'impressor, i ho encarrego a l'impressor Sr. Torres de Manresa.

Treballa amb gust i més barato que a Barcelona.

Demés, tindrè majors facilitats per a comunicar-m'hi. Vaig explicar la meva visita a casa seva al Sr. Cardenal de Tarragona i va dir-me que tindria molt de gust de conèixer a tan honorable pròcer i poder admirar les seves col·leccions, demanant-me que'l dia que'ns trobésem tots dos a Barcelona li acompanyés. Per lo tant, jo li anuncio la nostra visita, encar que ignoro quan serà.

En Folch no m'ha contestada la lletra sobre lo de la Mare de Déu, per lo tant l'haurà d'anar guardant.

Aquesta lletra no me l'ha pas de contestar puix no voldria amb la meva correspondència robar-li'l temps preciós que prou necessitarà per altres afers.

En les meves últimes excavacions he trobada una joia d'or ibèrica força interessant.

Amb afectuosos saludos li envia una forta estreta de mà son incondicional amic i segur servidor,

Joan Serra y Vilaró.

VII

1922, març, 5. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 53-252.

Musaeum Archaeologicum Dioecesanum C[ontestada] 16.3.922

Solsona [imprès] P[ersonal]

5-III-1922.

Sr. D. Lluís Plandiura.

Benvolgut i distingit amic: Quin goig dóna veure que persones ocupades en els més grans afers comercials i industrials esmercin son repòs en les coses d'art, l'esperit d'una terra, l'ànima d'un poble i de més a més ocupar-se de l'art de casa nostra! ¿Que bé li escau el "¿Visca Catalunya!". Tot m'ha rejuenit.

Me diu que m'explica aquestes coses car suposa que'm satisfaran. I tant si'm satisfan! ¿A qui no agradarà veure que tornen a la llar de la pàtria bocins d'ànima extraviats?

Aixís com ho faig pel d'Osca, ja estic esperant poder-lo felicitar pel de S. Culgat. Crec que'ls artistes i amants de l'art catalans l'hauríem d'anar a rebre en processó.

Respecte a la Verge no he rebuda contestació d'en Folch. No sé si's va perdre la carta o no he sigut mereixedor ni de la seva negativa. Si no li fa nosa, vagi-la guardant fins que baixi, que penso serà avans de Pasqua, i si li'n fa pot dur-la, segons m'ha dit el seu propietari, a casa en Pelai Mas, el fotògraf.

Avant i fora. Que Déu el prosperi i beneeixi com el beneeix amb totes dues mans aquest son amic sacerdot,

Joan Serra y Vilaró.

VIII

1922, març, 22. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 53-253.

Solsona, 20 mars 1922. C[ontestada] 3-4-922

Sr. D. Lluís Plandiura.

Belvolgut i distingit amic: Adjunt li envio dibuix del vidre que posseeix un antiquari d'aquesta ciutat. Un amic aficionat a la pintura me l'ha pintat amb tots els seus colors per tal de que vostè se'n puga fer ben bé càrrec. M'ha dit que ho feia per la simpatia que li ins-

pirava un tan gran protector de la pintura catalana, com és vostè.

Del vidre'n demana 100 ptes. Ja'm contestarà què vol que fassi. Com més me'l miro més me sembla autèntic, encar que reconec la meva insuficiència per a fallar-ho.

Prest a son servei i honor el saluda afectuosament son amic,

Joan Serra y Vilaró.

La Verge porti-la a casa de D. Pelayo.

Diu que era una lipsanoteca d'un altar de Oliana.

Prou m'agradaria pel Museu, però estem escurats i lo poc de què dispo m'ho estimo més per excavacions. A la seva vitrina hi farà molt de goig.

IX

1922, març, 26. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 53-254.

Solsona, 26 mars 1922. C[ontestada] 3-4-922

Sr. D. Lluís Plandiura.

Distingit i benvolgut amic: Al seu dia vaig rebre la seva lletra acompanyant les cent pessetes.

Ja suposo que estarà frissós, però no m'ha sigut possible servir-lo avans, car solament els dies de festa puc veure'm amb l'interessat.

Avui l'he entregat, amb una caixeta de fusta, a l'agència Galtanegra.

El pintor de qui'm demana el nom es diu Tomàs Boix. És un bon amic d'aquesta ciutat, qui, sense haver tingut mai cap mestre i haver viscut sempre aquí, pinta amb força gust, principalment paisatges. En l'Exposició de l'any passat li admeteren un parell de teles, única exhibició que ha fet. Algun dia ja li faré conèixer. És un enamorat de tot lo que a nosaltres ens enamora.

Prest al seu servei i honor el saluda son amic,

Joan Serra Vilaró.

X

1922, abril, 28. Solsona.

Carta de Joan Serra i Vilaró a Lluís Plandiura.

AHCB, fons Lluís Plandiura, LP 53-255.

Musaeum Archaeologicum Dioecesanum C[ontestada] 2.5.922

Solsona [imprès] P[ersonal]

28-IV-22.

Sr. D. Lluís Plandiura.

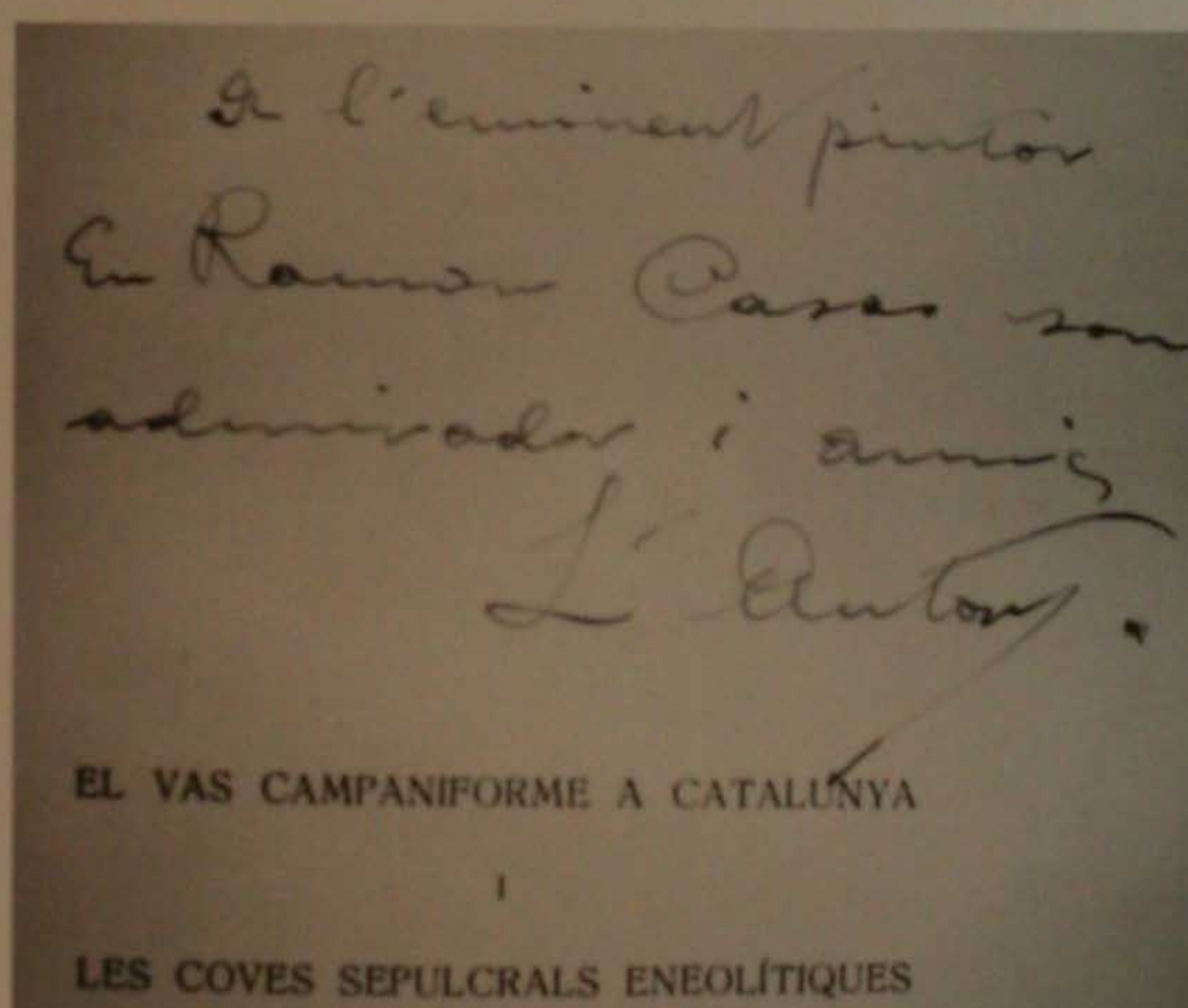
Benvolgut amic: Me confia el veure'l tan atent. Cap satisfacció hauria de donar-me. Quan el vaig veure empaitant moros per les sacristies, ja m'ho vaig pensar que aniria tard.

Accepto l'oferiment que'm fa d'arreglar-me'l passaport als consuls de França i d'Itàlia.

Adjunts remeto els papers. Un cop llest, que espero serà per tot el dia dos de maig, pot fer-ho portar a casa'l meu germà, Diputació, 262.

Donant-li mercès anticipades, se li ofereix per a semblants coses i majors son amic afectíssim q. e. s. m.,

Joan Serra y Vilaró.



Exemplar del llibre *El vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcrales eneolítiques* (1923) dedicat per J. Serra i Vilaró al pintor Ramon Casas arran d'una estada de l'artista a Solsona